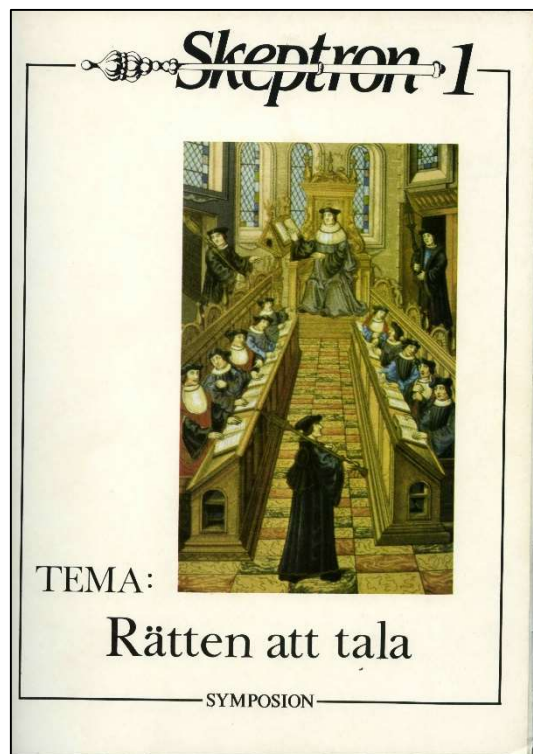

Faksimil

Donald Broady, "Agent till Subjekt. Liten ordlista för att underlätta läsningen av Pierre Bourdieu, 'Vad det vill säga att tala'", pp. 60–68 i *Skeptron 1. Rätten att tala*, Symposion Bokförlag, Stockholm 1984

Donald Broady Agent till Subjekt

Liten ordlista för att underlätta läsningen av Pierre Bourdieus "Vad det vill säga att tala"

AGENT. Bourdieu använder gärna ordet "agent" men ogillar vissa alternativ som är vanliga inom sociologin, såsom "aktör", "roll", "subjekt".

En agent är en som handlar. Ordet kommer av lat *agens*, presens particip av *agere*, handla. Människor som handlande varelser, i deras praktiker, är föremålet för Bs sociologi. Vi skall alltså inte vilseledas av att ordet i andra sammanhang (damm-sugaragent, rysk agent) kan ha den motsatta innebörden av ombud, redskap för någon annan. Av samma latinska stam kommer "aktör", men detta ord, liksom "roll", undviker B för att inte leda tankarna till teaterns värld. Människors handlingar är inte resultat av att de lär in och exekverar roller. De spel människor ägnar sig åt är inte skrivna i förväg och utanför dem. Deras förmåga att spela spelet är, i likhet med spelets regler, förankrade i deras kroppar, som vanor och som habitus, dvs som system av dispositioner.

Att B som regel undviker ordet "subjekt" beror på att det är alltför bemängt med subjekt-filosofi, bl a med föreställningen att individens medvetande och handlingar bestäms mer "inifrån" än av sociala villkor.

ARBITRÄR, GODTYCKLIG. *Arbitraire* är det ord Ferdinand de Saussure i *Cours de linguistique générale* (utg 1916) använde för att säga att förhållandet mellan det betecknande (uttrycket, ordet, eller exaktare: ljudföreställningen, som lat *arbor*, fr *arbre*, sv *träd*) och det som betecknas (innehållet, begreppet 'träd') är en social konvention. Att ordet *träd* har förbindelse med det vi tänker oss att ett

träd är, beror enbart på att vi är överens om den saken. I *den* meningen är förbindelsen godtycklig; godtycket innebär givetvis inte att vad som helst är möjligt, tvärtom. Eftersom de Saussure med tecken menar resultatet av förbindelsen mellan det betecknande och det betecknade, kan han slå fast satsen "det språkliga tecknet är godtyckligt". (*Cours de linguistique générale*, tredje delen, kap I, § 1–2.)

AUKTORITETSDISKURS. "/ . . / lingvisterna som säger att man talar för att bli förstadd har glömt auktoritetsdiskursen, detta legitima bedrägeri som förutsätter och fordrar inte förståelsen utan erkännandet eller, om man så vill, tron." (Bourdieu, 'L'ontologie politique de Martin Heidegger', *Actes de la recherche en sciences sociales* N° 5–6 1975, p 154.)

AUTONOMI. Ett "FÄLT" (se vidare nedan) är strängt taget inte ett fält i Bs mening om det inte är autonomt.

Att t ex ett socialt fält karakteriseras av en "relativ autonomi" betyder dock självfallet inte att allt är möjligt. Tag litteraturkritikens fält. Att detta är relativt autonomt skulle innebära att erkännandet utdelas och fördelas *inom* fältet; de etablerade kritikerna välkomnar nykomlingar och inviger dem i värvet. Ingen utanför fältet (t ex en universitetsprofessor eller politiker) är auktoriserad att slå fast att någon är en stor litteraturkritiker. För intellektuella fält synes en tumregel vara att erkännandet utdelas *inom* fältet medan resurserna (pengar, nya deltagare i spelet) tillförs utifrån. Vidare kännetecknas ett au-

tonomt fält av att vissa insatser, vinster, frågor som står på spel etc, samt att en viss typ av kapital utmärker just detta fält och inte i alldeles samma form återfinnes inom andra fält. Om litteraturkritiken utgör ett autonomt fält – vilket inte är säkert; det kan vara en osjälvständig del av det större fältet för kulturell produktion – betyder det inte att litteraturkritiker kan göra vad som helst. Det betyder att det spel litteraturkritiker spelar skiljer sig från spelet inom vetenskapliga, politiska eller andra fält.

BANA. En *trajectoire*, dvs en bana, social bana, levnadsbana, rörelsekurva, karriärväg är den rörelseriktning och väg som är möjlig för en individ eller grupp med en viss social bakgrund som hamnar i ett visst socialt sammanhang. *Trajet* betyder "tillryggalagd sträcka", "resa" m m, men det kan vara skäl att hålla anknytningen till ballistikens "bana" aktuell: människor "skjuts ut ur" vissa sociala villkor i hem, skola etc, utrustade med ett visst ekonomiskt, kulturellt och socialt kapital samt en viss habitus – viss utgångshastighet, rotation, tyngd, om vi behåller bilden med kanonkulan – varefter bestämda banor, höga eller flacka, långa eller korta, blir möjliga för dem inom de sociala fält där de har att röra sig.

CENSUR, KOMPROMISSBILDNING OCH UTTRYCKSINTRESSE. Resonemanget har B lånat från Freud. Enligt Freud är människors handlingar, tal och drömmar resultat av en "kompromiss" mellan deras uttrycksintresse och den censurerande instans som bestämmer vad som släpps igenom. På samma sätt är, menar B, varje diskurs resultatet av en kompromiss mellan uttrycksintresse och censur; Freud upptäckte en psykisk censur som bara är ett specialfall av en allmän social censur. Censurmetaforen skall dock inte pressas. Censuren är ingen separat juridisk instans. Den är konstituerad av det sociala fältets struktur – ja den är vid närmare påseende strukturen hos det fält inom vilket diskursen i fråga produceras och cirkulerar.

Som ett resultat av en stark censur nämner B ofta FORMALISERING, hård FORMGIVNING (*mise en forme*) av diskursen. Om vi här fortsätter att välja litteraturkritikens fält som exempel, får vi tänka oss att censuren är förkroppsligad i de dominerande litteraturkritikerna, och i övriga deltagare som påtvingas deras sätt att skriva eller åtminstone tvingas ta ställning till de teman och stridsfrågor som dessa dominerande för upp på dagordningen. Mest fullständigt förkroppsligad och effektivast

är censuren om deltagarna i stället för att känna sig tvingade anser sig skriva exakt sådan litteraturkritik de önskar.

DISTINKTION, SÄRSKILJANDE. Bs text om "Vad det vill säga att tala" kan ses som ett försök att driva de omfattande kultursociologiska undersökningar från 60- och 70-talen som sammanfattas i *La distinction. Critique sociale du jugement* (1979) in på språkets område. När det gäller franskans *distinction* (som vi översatt med "distinktion") och *distinguer* (som vi översatt med "särskilja") måste vi hålla dubbelbetydelsen i minnet: att något är *distingué* betyder dels att det skiljer sig från annat (inom fonetiken talar man om DISTINKTIVA DRAG, som tillåter oss att särskilja språkljud), dels att det är utmärkt, förnämt ("en distinguerad herre", jfr eng *distinguished*, sv *utmärkt*). För B hänger dessa betydelser samman. Att särskilja sig från andra i fråga om t ex smak eller språk, är också att utmärka sig, att uttrycka avsmak för andras smak eller språk.

Kännetecknande för den dominerande (dvs borgerliga) klassen är den utvecklade känsligheten för distinktioner, förmågan att i fråga om bordsskick, val av mat och dryck, klädsel, heminredning, konst och litteratur, utbildning, språkbruk m m urskilja och särskilja nyanser och varianter; att veta vad som skall värderas högre eller lägre; samt att själva praktiskt behärska det som värderas högre (och behärska reglerna så väl att man kan sätta sig över dem).

Med DISTINKTIONSPROFIT avser B det extra värde som tillkommer t ex ett sätt att tala därigenom att det skiljer sig från andra sätt att tala och andras sätt att tala.

DOMINANS. När B talar om t ex ett visst språkbruk som dominerande, avser han bl a att det finns dominerande personer som tvingar på andra sin höga värdering av detta dominerande språkbruk. I Bs text om "Vad det vill säga att tala" förekommer på många ställen ordet *imposer* (älägga, påbjuda, påtvinga, framtvinga etc), som vi oftast översätter med "påtvinga", ibland med "trumfa igenom", "göra gällande" o dyl. En matematik- eller historielärare i skolan vet att det på ett annat ställe, nämligen på universitetet, finns människor som mycket bättre än han själv vet att tala om dessa ämnen.

ERKÄNNANDE, ERKÄNNA. Ett av Bs favoritord

är *reconnaissance*, 'erkännande, godkännande', som också betyder IGENKÄNNANDE. Denna dubbelbetydelse, erkänd och igenkänd, är ständigt närvarande när B talar om någon eller något som *reconnu*. Poängen är att någon för att bli erkänd som t ex litteraturkritiker måste bli igenkänd, identifierad som en sådan, dvs ha förvärvat den habitus och gjort de investeringar (läst viss litteratur, lärt sig skriva på ett visst sätt, umgåtts med andra inom kulturens värld) och insatser (ställningstaganden till olika författarskap och till de frågor som är på tapeten på kultursidorna, m m) som berättigar honom att göra anspråk på att bli insläppt på litteraturkritikens fält.

EKONOMI och ett otal andra begrepp – MARKNAD, KAPITAL, KNAPPA TILLGÅNGAR, INVESTERING, VINST, EXTRAPROFIT, PRODUCENT, KONSUMENT etc – kan förefalla ekonomistiska när de brukas i samband med analyser av kulturen, skolan eller språket (KULTURELLT KAPITAL, SKOLKAPITAL, SPRÅKKAPITAL). Men B föreställer sig att sociologen kan utforska många varianter av marknader, kapital etc, där de i gängse, snäv mening "ekonomiska" fenomenen bara utgör en underavdelning. Det handlar alltså inte om att reducera kulturen, skolan eller språket till "ekonomi" i gängse, snäv mening (B använder ofta citationstecken för att markera denna snäva mening), utan om att utforska en allmän ekonomi inom vilken människor handlar och strider med varandra om olika tillgångar.

FILOSOFER. När B talar om SPRÅKBRUK AV VIKT FÖR FILOSOFEN eller filosofens sätt att använda språket för att göra sig själv viktig, *langage d'importance du philosophe*, anspelar han på att filosofer har för vana att med språkets hjälp upphöja sitt ämne, och därmed sig själva, till sakrala höjder (jfr Bs dräpande läsning av en *discours d'importance* – nämligen av en artikel som Étienne Balibar skrivit, men det var kanske Althusser som var måltavlan – i *Actes de la recherche en sciences sociales* N° 5–6 1975, pp 65–79, omtryckt i *Ce que parler veut dire*, 1982.)

Att B är så upptagen av filosofins sociala funktion har givetvis samband med dess starka ställning inom det franska skolväsendet och intellektuella livet. De flesta betydande franska sociologer är *agrégés* i filosofi; så även B själv, som under sin tid på École Normale Supérieure i synnerhet sys-

lade med Husserls och Merleau-Pontys fenomenologi och betraktades som ett stort löfte. Bland hans lärare fanns fö en amanuens vid namn Louis Althusser och bland kurskamraterna en ung man vid namn Jacques Derrida.

FÄLT. Ett fält (*champ*), mer exakt ett socialt fält, kampfält eller konkurrensfält, befolkas av människor som där strider om något som står på spel och som är gemensamt för dem. Tag åter litteraturkritikens fält. Där strider man om vad litteratur och litteraturkritik är och bör vara. Såväl de HETERODOXA (de unga arga männen) som de ORTODOXA (som önskar bevara status quo) är överens om att litteratur och litteraturkritik är värdefullt och att striderna om hur sådant bör skrivas är värda att föras. Sådana TROSFÖRESTÄLLNINGAR (*croyance*) är så självklara att de normalt, utom när dominansen inom fältet är i fara, inte behöver uttalas. De utgör fältets DOXA, det som tas för givet, det som är "odiskutabelt" (jfr t ex Bourdieu, 'Sur le pouvoir symbolique', *Annales* 3 1977, p 411). Inom litteraturkritikens fält vore det mest skandalösa regelbrottet att börja diskutera inte vad det ena eller andra författarskapet är värt, utan vad strider om författarskap är värda.

Vidare, utöver en specifik doxa, utmärks varje fält bl a av att ett SPECIFIKT SLAG AV KAPITAL är gångbart inom fältet (för att hålla fast vid litteraturkritiken som exempel: kunskap om litterära traditioner och genrer, en viss språklig kompetens som gör att det man skriver erkänns som kritik); att specifika INVESTERINGAR avkrävs nya inträdande (litteraturvetenskapliga studier i ungdomen eller motsvarande, socialt umgänge, vistelse i seminarierum och på stockholmskrogar, mycket läsning och skrivträning – för övrigt är det ofta den ådagalagda *viljan* att investera som avgör om en ny aspirant släpps in eller inte); specifika INSATSER i spelet (ställningstagandet till frågor på dagordningen, allianser med andra deltagare i spelet, angrepp på motståndare); samt specifika VINSTER (grundläggande är ERKÄNNANDET som kritiker, vilket är förutsättningen för att träda in på och stanna kvar inom fältet).

För att vi ska kunna tala om ett fält i Bs mening, måste det äga en viss grad av autonomi. Annars är det inte fråga om ett avgränsat fält med egna, specifika frågor som står på spel, en specifik doxa, specifika investeringar, insatser och vinster etc. Detta är en empirisk fråga; möjligen skulle en undersök-

ning i Sverige visa att litteraturkritiken vid närmare påseende inte är ett eget fält utan en osjälvständig del av ett större fält för produktion och cirkulation av litterära produkter.

När man försöker göra sig en visuell bild av Bs begrepp 'fält', bör man inte föreställa sig ett åkerfält eller en fotbollsplan (även om den senare bilden ligger nära till hands), utan hellre ett fysikaliskt (elektromagnetiskt eller optiskt) fält. När vi, med vår habitus i bagaget, träder in på ett fält (som finns där redan i förväg – denna grundläggande tankefigur har Bourdieu ärvt från strukturalismen) erbjuder sig för oss vissa möjliga rörelseriktningar, poler att orientera oss mot och attraheras av eller repelleras från etc; ungefär som när skolans fysiklärare strör järnfilspån i ett magnetfält för att få kraftlinjerna att framträda.

HABITUS är de SYSTEM AV DISPOSITIONER som människor förvärvar genom att vistas i en bestämd social miljö (hem, skola etc) och som sedan tillåter dem att utifrån ett litet antal principer generera de tanke- och handlingssätt som krävs på de olika sociala fält där de hamnar. "Sociologin behandlar som identiska alla de biologiska individer vilka, eftersom de är produkter av samma objektiva villkor, är utrustade med samma habitus." (Bourdieu, *Le sens pratique*, 1980, p 100). I sina tidigaste arbeten använde B i stället begreppet *etos*.

En viktig impuls till hans bruk av habitusbegreppet kommer från medeltidsforskaren Erwin Panofsky, närmare bestämt från hypotesen i föreläsningen om *Gothic Architecture and Scholasticism* (1948, publ 1951) att gotisk kyrkoarkitektur och skolastisk filosofi har en gemensam förutsättning i gemensamma tankevanor (*mental habits*) som en snäv krets av studerat folk inom ett område med Paris som centrum förvärvade under 1200-talet (förkärlek för en viss typ av ordning, för extrema divergenser och kontraster vilka förenas i en högre enhet, m m).

För den som är mer bekant med tysk eller anglosachsisk sociologi skulle termen "socialisation" ligga närmare till hands, men B undviker den på grund av att han misstror föreställningen om internalisering av normer. I stället använder han gärna ordet *incorporer*, INKORPORERA eller FÖRKROPPSLIGA. Människor är ur Bs perspektiv inte "bärare" av normer eller strukturer. De sociala förhållandena finns i oss. Vi kan leva i vissa sociala villkor eftersom samma sociala villkor format oss,

till kropp och själ. En av historiens existensformer (vid sidan av de objektiverade och materialiserade formerna: institutioner, lagar, böcker, byggnader . . .) är den förkroppsligade historien, dvs historien som habitus, inristad i våra kroppar.

En viktig egenskap hos människors habitus är dess trögrörlighet. Den kan vara formad av sociala villkor som omvandlats så att den inte längre är funktionell – B talar om hysteresis-effekten eller Don Quijote-effekten.

HEXIS är ett grekiskt ord för beskaffenhet eller tillstånd. Hos Aristoteles är dygden själens hexis.

HYPOKORREKTION, "underkorrektion", kan innebära att avstå från att följa t ex vissa grammatiska och andra språkregler. Det kan man kosta på sig – och vinna extra profit på – om man så väl behärskar spelets regler att man kan sätta sig över dem. Motsatsen är HYPERKORREKTION, resultatet av en överdriven strävan att åtlyda sådana regler. Hyperkorrektionen är utmärkande för den ängslige och alltför ivrige småborgaren.

ILLOKUTIONÄR (på svenska förekommer också formen "illokut") kan närmast översättas "utanför det talade ordet", "vid sidan av det talade ordet" el dyl. B hämtar ordet från J L Austin, som i den åttonde föreläsningen av den postumt (1962) publicerade föreläsningsserien från 1955, *How to do things with words*, talar om *illocutionary acts*, dvs de handlingar man utför i det att man säger något, t ex handlingen att ställa eller besvara en fråga, att lämna en upplysning, en försäkran eller en varning, att avge ett omdöme eller tillkännage en avsikt etc. (Till skillnad från de handlingar vilka Austin benämner *locutionary* och som består i att säga något.)

INSTITUTIONELL HANDLING, *acte d'institution* betyder hos B också INSTITUERINGSAKT eller INSTALLERANDE, dvs den aktiva innebörd man återfinner i uttryck som *institution d'un héritier*, att insätta någon såsom arvinge (jfr Bourdieu, 'Les rites comme actes d'institution', *Actes de la recherche en sciences sociales* N° 43 1982, pp 58–62).

KAPITAL. I franskan är en vidsträckt användning av *capital* vanligare än i svenskan. Man kan i modetidningen *Elle* finna rubriker som "Comment améliorer votre capital de beauté", Hur ni kan bättra på ert

skönhetskapital. Men viktigare är att B försöker skapa en allmän kapitalteori (ett arbete som inte är slutfört). Han betraktar det ekonomiska kapitalet som en kapitalform vid sidan av andra, bland vilka det kulturella och det sociala kapitalet är de två övriga huvudformerna.

Det SOCIALA kapitalet är "kontakter" och "förbindelser" med släktingar, med skolkamrater från elitskolan etc, vilka givetvis är av stor betydelse i synnerhet för bourgeoisien. Denna är, som Bs och hans medarbetares empiriska undersökningar visat, i det franska samhället delad i två stora fraktioner. Den ena bygger sin ställning på innehavet av EKONOMISKT kapital, dvs innehav av och kontroll över "ekonomiska" tillgångar i gängse mening. Den andra fraktionen inom bourgeoisien bygger sin ställning på KULTURELLT kapital, dvs tillgång till den legitima kulturen, i synnerhet sådan den inläres i skolsystemet. I vissa empiriska undersökningar använder B och hans medarbetare utbildningsnivå och examina som de främsta indikatorerna på innehav av kulturellt kapital. Den SPRÅKLIGA KOMPETENSEN, mätt med skolans kriterier, är en dimension av det kulturella kapitalet.

KLASS. I sina analyser av det franska samhället skiljer B och hans medarbetare mellan 1. DEN DOMINERANDE KLASSEN eller BOURGEOISIEN, 2. SMÅBORGERSKAPET samt 3. DE FOLKLIGA KLASSERNA.

Inom den dominerande klassen finns två poler, den dominerande kulturen och den ekonomiska makten, och mot var sin av dessa två poler orienterar sig klassens två huvudfraktioner. Bourgeoisins smak karaktäriseras av ett välutvecklat sinne för DISTINKTIONER.

Småborgerskapet intar en förmedlande position mellan de andra klasserna. I sitt förhållande till kulturen (inklusive språket) kännetecknas de av GOD VILJA; att vilja men inte kunna tillägna sig det dominerande, dvs borgerliga förhållandet.

De folkliga klasserna, *les classes populaires*, dvs arbetarna och jordbrukarna, kännetecknas i sitt förhållande till kulturen av att de gör en dygd av NÖDVÄNDIGHETEN. De "väljer" och sätter värde på det de tvingas till.

Lägg märke till att klass för B har nära samband med KLASSIFICERING. Yrkesklassificering, socialgruppsindelning och andra indelningar av människor, inklusive mer värderande sådana, är jämte klassificering av människors smak, vanor, språk – jfr ut-

trycket att "KLASSA" någon eller något – insatser i striderna mellan och inom klasserna; "kampen om klassificeringarna är en dimension, men utan tvivel den bäst dolda, av klasskampen" (Bourdieu/Boltanski, 'Le titre et le poste', *Actes de la recherche en sciences sociales* N° 2 1975, p 107).

KROPPEN. Enligt B kommer människors relation till den sociala världen till uttryck i deras sätt att förhålla sig till den egna kroppen. Det beror på att individens erfarenhet av skillnaden mellan den egna kroppen och den "legitima kroppen" (dvs kroppen sådan den borde vara, enligt den dominerande måttstocken) är en form av den mångfasetterade erfarenheten av hans eller hennes position i det sociala rummet. (När detta skrivs, januari 1984, affischerar Nautilus Gym i Stockholms tunnelbana: "Det är dags att du blir den du skulle kunna vara".)

KULTUR. Observera att B när han skriver om KULTURELLT KAPITAL, TILLGÅNG TILL KULTUREN etc avser kultur i den snäva meningen av LEGITIM, DOMINERANDE, AUKTORISERAD kultur – dvs vad somliga svenskar (och alltid med citationstecken eller reservationer) benämner "fin-kultur". Det är alltså inte fråga om det annars bland samhällsvetare vanliga vida kulturbegreppet. Tillgång till den franska Kulturen – B stavar inte sällan *Culture*, liksom *École*, Skola, med stor begynnelsebokstav – får man främst genom att växa upp inom den del av bourgeoisien som bygger sin ställning på innehav av kulturellt kapital samt genom att gå i elitskolor.

LANGUE D'OC talas i de delar av Frankrike (ung söder om Loire) där *oui* uttalas *oc*. Motsats: *langue d'oïl*, inom vilket en dialekt blivit det franska rikspråket.

LINGVISTIK. Bs utgångspunkt i "Vad det vill säga att tala" är vetenskapskritisk: Han vill försöka bryta med och överskrida LINGVISTIKENS DOMINANS ÖVER SAMHÄLLSVETENSKAPERNA.

För svenska öron kan detta klinga exotiskt, men Bs angreppsmål är den tradition från de Saussure samt strukturalismen, framför allt Lévi-Strauss, som präglade hans generation av samhällsvetare. Själv har B berättat vilken uppenbarelse det var att kring 1960 ta del av Lévi-Strauss' program för utforskande av bl a främmande kulturer, ett program som föreföll göra det möjligt att övervinna den franska

skönhetskapital. Men viktigare är att B försöker skapa en allmän kapitalteori (ett arbete som inte är slutfört). Han betraktar det ekonomiska kapitalet som en kapitalform vid sidan av andra, bland vilka det kulturella och det sociala kapitalet är de två övriga huvudformerna.

Det SOCIALA kapitalet är "kontakter" och "förbindelser" med släktingar, med skolkamrater från elitskolan etc, vilka givetvis är av stor betydelse i synnerhet för bourgeoisien. Denna är, som Bs och hans medarbetares empiriska undersökningar visat, i det franska samhället delad i två stora fraktioner. Den ena bygger sin ställning på innehavet av EKONOMISKT kapital, dvs innehav av och kontroll över "ekonomiska" tillgångar i gängse mening. Den andra fraktionen inom bourgeoisien bygger sin ställning på KULTURELLT kapital, dvs tillgång till den legitima kulturen, i synnerhet sådan den inläres i skolsystemet. I vissa empiriska undersökningar använder B och hans medarbetare utbildningsnivå och examina som de främsta indikatorerna på innehav av kulturellt kapital. Den SPRÅKLIGA KOMPETENSEN, mätt med skolans kriterier, är en dimension av det kulturella kapitalet.

KLASS. I sina analyser av det franska samhället skiljer B och hans medarbetare mellan 1. DEN DOMINERANDE KLASSEN eller BOURGEOISIEN, 2. SMÅBORGERSKAPET samt 3. DE FOLKLIGA KLASSERNA.

Inom den dominerande klassen finns två poler, den dominerande kulturen och den ekonomiska makten, och mot var sin av dessa två poler orienterar sig klassens två huvudfraktioner. Bourgeoisins smak karaktäriseras av ett välutvecklat sinne för DISTINKTIONER.

Småborgerskapet intar en förmedlande position mellan de andra klasserna. I sitt förhållande till kulturen (inklusive språket) kännetecknas de av GOD VILJA; att vilja men inte kunna tillägna sig det dominerande, dvs borgerliga förhållandet.

De folkliga klasserna, *les classes populaires*, dvs arbetarna och jordbrukarna, kännetecknas i sitt förhållande till kulturen av att de gör en dygd av NÖDVÄNDIGHETEN. De "väljer" och sätter värde på det de tvingas till.

Lägg märke till att klass för B har nära samband med KLASSIFICERING. Yrkesklassificering, socialgruppsindelning och andra indelningar av människor, inklusive mer värderande sådana, är jämte klassificering av människors smak, vanor, språk – jfr ut-

trycket att "KLASSA" någon eller något – insatser i striderna mellan och inom klasserna; "kampen om klassificeringarna är en dimension, men utan tvivel den bäst dolda, av klasskampen" (Bourdieu/Boltanski, 'Le titre et le poste', *Actes de la recherche en sciences sociales* N° 2 1975, p 107).

KROPPEN. Enligt B kommer människors relation till den sociala världen till uttryck i deras sätt att förhålla sig till den egna kroppen. Det beror på att individens erfarenhet av skillnaden mellan den egna kroppen och den "legitima kroppen" (dvs kroppen sådan den borde vara, enligt den dominerande måttstocken) är en form av den mångfasetterade erfarenheten av hans eller hennes position i det sociala rummet. (När detta skrivs, januari 1984, affischerar Nautilus Gym i Stockholms tunnelbana: "Det är dags att du blir den du skulle kunna vara".)

KULTUR. Observera att B när han skriver om KULTURELLT KAPITAL, TILLGÅNG TILL KULTUREN etc avser kultur i den snäva meningen av LEGITIM, DOMINERANDE, AUKTORISERAD kultur – dvs vad somliga svenskar (och alltid med citationstecken eller reservationer) benämner "fin-kultur". Det är alltså inte fråga om det annars bland samhällsvetare vanliga vida kulturbegreppet. Tillgång till den franska Kulturen – B stavar inte sällan *Culture*, liksom *École*, Skola, med stor begynnelsebokstav – får man främst genom att växa upp inom den del av bourgeoisien som bygger sin ställning på innehav av kulturellt kapital samt genom att gå i elitskolor.

LANGUE D'OC talas i de delar av Frankrike (ung söder om Loire) där *oui* uttalas *oc*. Motsats: *langue d'oïl*, inom vilket en dialekt blivit det franska riksspråket.

LINGVISTIK. Bs utgångspunkt i "Vad det vill säga att tala" är vetenskapskritisk: Han vill försöka bryta med och överskrida LINGVISTIKENS DOMINANS ÖVER SAMHÄLLSVETENSKAPERNA.

För svenska öron kan detta klinga exotiskt, men Bs angreppsmål är den tradition från de Saussure samt strukturalismen, framför allt Lévi-Strauss, som präglade hans generation av samhällsvetare. Själv har B berättat vilken uppenbarelse det var att kring 1960 ta del av Lévi-Strauss' program för utforskande av bl a främmande kulturer, ett program som föreföll göra det möjligt att övervinna den franska

etnocentrismen, placera in alla observationer i scheman och polariteter och tilldela dem mening. 1964 skrev B enligt egen utsago sitt sista arbete som "obekymrad strukturalist", nämligen en glänsande studie i Lévi-Strauss' anda om det kaby-liska husets strukturer (publicerad i en festskrift till Lévi-Strauss, *Échanges et communications*, band II, 1970). Därefter har han i likhet med många generationskamrater oupphörligen brottats med problemet att överskrida strukturalismens tendenser att glömma bort att studera praktiker och i stället REIFIERA strukturerna, dvs tillerkänna dem en självständig, "tingslig" status, tillskriva människors handlingar en eller annan "egentlig" MENING, och reducera dessa handlingar till forskarens scheman. Kort sagt menar B att strukturerna är *forskarens* sätt att gripa sig an de komplicerade praktiker och spel som människor ägnar sig åt. Strukturerna är ingen överordnad makt som "reglerar" människors handlingar; reglerna existerar inbyggda i praktiken, vanor, institutioner, människors kroppar och habitus (habitus är HISTORIEN SOM GJORTS TILL KROPP). Som exempel genomför människor inte ritualer för att dessa skulle ha en viss "mening" utan just för att de är meningslösa; man genomför dem för att man brukar genomföra dem.

LÄRD. *Les discours savants* och *les jargons savants*, de LÄRDA DISKURSERNA och de LÄRDA JARGONGERNA produceras inom ett specialiserat fält – oftast är det fackfilosofernas fält B har i tankarna – där vardagsspråkets ord, tänkesätt och kategorier rycks loss från sina ursprung (ett ursprung som döljs genom det EUFEMISERINGSARBETE som också maskerar spelets sociala förutsättningar, deltagarnas klasstillhörighet m m) och lever sitt eget liv i kretsen av specialister. Utmärkande för den LÄRDA PRODUKTIONEN är att den samlade kundkretsen utgörs av de andra producenterna inom fältet. Den lärda diskursen och jargongen produceras genom att det som deltagarna uttrycker CENSURERAS av fältet, dvs blir FORMALISERAT eller FORMGIVET (*mise en forme*) i enlighet med vad t ex filosofins fält kräver; utan denna formgivning skulle det deltagarna säger och skriver uppfattas och erkännas, inte som filosofi, utan som allmänt tyckande eller som något som hör hemma inom ett annat fält.

MISSKÄNNANDE, *méconnaissance*, är människors okunskap om de sociala villkoren för och ekonomin

(i vid mening) bakom det egna handlandet. Och, menar B, det är just detta misskännande som i många avseenden gör det möjligt för människor att handla och vistas inom de sociala fält där de befinner sig.

En litteraturkritiker anser sig kanske tjäna Konsten eller Sanningen eller åtminstone litteraturen. Skulle han i stället börja utforska ekonomin bakom sin egen praktik, investeringarna, insatserna och vinsterna inom litteraturkritikens fält etc, så skulle han förmodligen ha svårt att behålla sin självförståelse – och sin position – som litteraturkritiker. Som Durkheim menade (och B är i många avseenden durkheimian) är de människor som själva är inblandade i handlingar de som är allra sämst placerade för att se orsakerna bakom sina egna handlingar.

Däremot kan en utanförstående, en antropolog, en sociolog, kartlägga spelets regler och ekonomin bakom det; men skulle omedelbart dabba sig om han försökte spela spelet (skriva litteraturkritik). Han saknar det PRAKTISKA BEHÄRSKANDE, *matrise pratique*, och den PRAKTISKA KÄNSLA eller känsla för praktiken, *sens pratique*, som de som förmår spela spelet besitter.

PERFORMATIV. Austins berömda analys av de performativa utsagorna återfinns i *How to do things with words* (1962). Prästen gör en performativ utsaga när han säger "I faderns, sonens och den helige andes namn döper jag dig till . . ." Orden inte bara beledsagar en handling; själva utsägandet *är* handlingen att döpa. Därför kallas prästens utsaga performativ (Austin väljer ordet därför att *perform* är det verb som brukas i samband med substantivet *action*).

Till skillnad från KONSTATIVERNA (utsagor som innebär påståenden) kan inte performativerna vara sanna eller falska. De kan bara vara mer eller mindre LYCKADE. Om prästen säger eller gör fel, eller om en person som inte är präst eller på annat sätt auktoriserad försöker sig på att döpa, så blir barnet faktiskt inte döpt. När B utreder de sociala – Austin höll sig till de språkliga – BETINGELSERNA FÖR ATT LYCKAS eller misslyckas, är det Austins analys av *felicity* och *infelicity* han anknyter till.

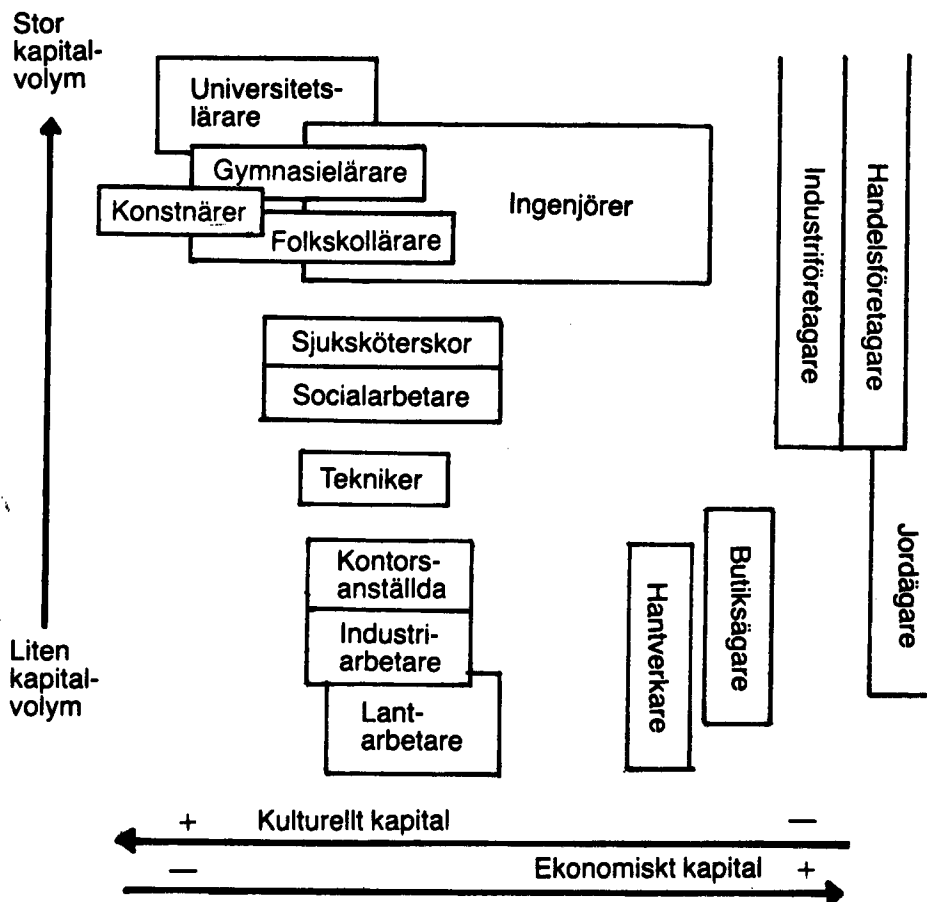
RUM. Det SOCIALA RUMMET är sociologens sätt att konstruera en bild av klasstrukturen i samhället. Enligt B återfinns vi "nederst" i det franska socia-

la rummet de FOLKLIGA KLASSERNA, "däröver" SMÅBORGERSKAPET, och "överst" BOURGEOISIEN (den DOMINERANDE KLASSEN). Inom den sistnämnda klassen finns två dominerande särskilt kapitalstarka grupper, de som är rikt rustade med kulturellt kapital (universitetsprofessorer m fl) och de som befinner sig inom den ekonomiska maktens fält (betydande företagsledare m fl).

De olika klasserna, och grupperna (bl a yrkesgrupper) inom klasserna, är försedda med skilda slag av kapital (ekonomiskt eller kulturellt) och olika mängder kapital. Bs postulat att ett slag av kapital (t ex kulturellt) kan KONVERTERAS till ett annat (t ex ekonomiskt eller ett annat slags kulturellt kapital) utgör förutsättningen för att det skall vara möjligt att konstruera ett socialt rum där innehavare av olika slag av kapital inplaceras på samma bild i ett tredimensionellt rum. Jfr *La distinction*, pp 137 f (om postulatet) *et passim*, särsk den grafiska framställningen pp 140 f av hela det sociala rummet i Frankrike.

Som en förenklad illustration kan vi återge de delar av detta sociala rum som intas av några viktiga yrkesgrupper (allt enligt Bs och hans medarbetares empiriska material, det gäller alltså Frankrike under 60- och 70-talen):

En figur som denna bör kringgärdas av många reservationer. Det är inte fråga om någon avbildning av verkligheten utan om sociologens försök att bringa reda i ett komplicerat material. Den vertikala axeln anger den samlade KAPITALVOLYM (ekonomiskt + kulturellt) som individer i de olika yrkesgrupperna besitter. Den horisontella axeln anger FÖRDELNINGEN, dvs proportionen ekonomiskt/kulturellt kapital. Universitetslärare bygger sin ställning i huvudsak på kulturellt kapital, ledare för stora företag på ekonomiskt, lantarbetare besitter föga av någotdera.

Också LIVSSTILARNAS RUM är en sociologens konstruktion, som fångar in människors "SMAK" i fråga om mat, drycker, musik, konst, bilmärken, föreningar och klubbar etc. B och hans medarbetare har genomfört omfattande smaksociologiska undersökningar som visar på homologier mellan det sociala rummet och livsstilarnas rum. Längst upp "till vänster", närmast den kulturella polen, återfinns grupper som uppskattar Warhol och Webern, längst upp "till höger", intill den ekonomiska maktens centrum, uppskattar man inte avantgardekonst men däremot de dyra gallerierna på högra stranden i Paris.

Den värderade läsaren av detta häfte befinner sig

sannolikt något längre "ned" på skalan för totalt kapitalinnehav samt långt ute på den "vänstra" kanten (mycket mer kulturellt än ekonomiskt kapital), och skulle, om Bs franska empiri har någon motsvarighet i Sverige, uppskatta inte Webern (det är för exklusivt) men möjligen Tel quel-gruppen (Julia Kristeva) och tämligen säkert Goya, Buñuel och Kafka. Enligt B är smaken vårt finaste instrument för att orientera oss i den sociala världen och särskilja oss från andra, och från deras smak.

SPONTAN. Bs strävan är att åstadkomma en, som han gärna säger, "rigorös" vetenskap, en sociologi som BRYTER med den spontana sociologin, i Gaston Bachelards mening av spontan, dvs ovetenskaplig, bemängd med förutfattade oreflekterade meningar och socialt producerade kategorier. Men när B hänvisar till SPONTAN SOCIOLOGI, SPONTAN SOCIOLOGI, SPONTAN SOCIOLOGI, SPONTAN SOCIOLOGI, SPONTAN SOCIOLOGI – dvs till människor som utan att vara sociologer eller lingvister gör sig föreställningar om den sociala världen, språk och människors språkbruk – så är det ofta för att påtala att även samhällsforskaren har mycket att lära av att studera sådan praktisk vardagskunskap. Med exempelvis "den spontana stilistiken" avser B den praktiska, mer eller mindre omedvetna förmågan att i deras skilda UTTRYCKSSTILAR, t ex i hur de talar, urskilja vilka samhällsklasser människor tillhör.

SPRÅK. B laborerar med tre av de Saussures begrepp för språk, nämligen *la langue* (dvs "regelsystemet", "grammatiken", "strukturen" som avgör vad som kan sägas. I översättningen låter vi ibland *langue* stå oöversatt men använder oftast ordet "språk"); *la parole* (de konkreta talakterna, vad människor faktiskt säger. Vi har valt översättningen "tal" eller "det talade ordet"); samt *le langage* (alla yttringar av mänsklig kommunikation, inklusive gester och utomspråkliga medel, samt sociala betingelser för talandet; vi har valt översättningen "språkbruk" eftersom ordet *langage* hos B närmast synes anknyta till *usage de la langue*. I sina tidigaste kultursociologiska undersökningar från sextioalet, av besökare vid europeiska muséer, amatörfotograf, skolelever, intresserade sig B för de sociala användningarna av muséerna, fotografiet resp utbildningssystemet. I texten om "Vad det vill säga att tala" intresserar han sig för de sociala användningarna av språket.)

När B diskuterar de Saussures begrepp *la langue*

är hans fräcka sociologiska tes att detta i själva verket motsvarar DET DOMINERANDE SPRÅKBRUKET. *La langue* motsvarar det legitima, auktoriserade språk som skänker auktoritet åt den som använder det, och därmed motsvarar *la langue* den *parole* som talas av de språkligt dominerande, dvs den (kulturellt) kapitalstarka bourgeoisien.

STAT. Den norska maktutredningen, som granskas i detta häfte av Skeptron, undviker helst begreppet 'stat'. Det gör också B, såtillvida att undersökningsobjektet staten för honom, som sociolog, vid närmare betraktande sönderfaller i ett antal sociala fält där människor strider med varandra om symboliska och materiella tillgångar. Själv har B genomfört empiriska undersökningar av bl a politikernas fält och den ekonomiska maktens fält.

I synnerhet skyr B den franska strukturmarxismens begrepp IDEOLOGISK STATSAPPARAT, ett mystifierande begrepp som den late griper till för att slippa göra empiriska undersökningar. "Staten existerar inte. Staten det är detta", sa Bourdieu vid ett tillfälle och knackade med knogarna på sin skrivbordsskiva. "Om det finns ett skrivbord som det här, om jag tar emot er, om det finns ett tjänsterum som det här, om jag är avlönad, så är det för att det finns en stat. / — — — / De objektiverade formerna av detta fenomen, denna sak som man bestämmer med ordet 'stat', är motorvägarna, institutionerna, polisen etc. / — — — / Staten existerar också i kropparna, i form av mentala strukturer, i form av representationer av statstjänstemännen, ämbetsmannaplikten, rätten etc. Med andra ord, jag misstror olika former av reifiering av abstraktioner. Man börjar alltför lätt tala om 'staten' som 'träder i relation till . . .'. Min erfarenhet säger mig att man helt och hållet måste förändra sätten att tänka. Man är alltför van att tänka 'staten'. Man måste göra en wittgensteinsk kritik: så snart jag tänker på staten, vad är det då egentligen jag tänker på?" (Jag återger detta uttalande ur ett av Bs samtal med Mikael Palme och mig 1981, eftersom det illustrerar hans utpräglad nominalistiska sätt att förhålla sig inte bara till 'staten' utan också till 'kapitalet', 'proletariatet' och liknande begrepp.)

STRATEGI. I Bs sociologi lyder den allmänna definitionen av strategi: individers eller grupper (familjer, yrkesgrupper, klasser eller klassfraktioner) medvetna eller omedvetna försök att slå vakt om, konvertera eller öka sitt kapitalinnehav. Detta kapi-

tal kan vara av olika slag. När det gäller språkligt kapital (en dimension av det kulturella kapitalet) kan B tala om SPRÅKLIG STRATEGI. Inom den dominerande klassen gäller striderna ofta konverteringsreglerna, dvs hur ett slag av kapital skall kunna KONVERTERAS, växlas in mot ett annat slags kapital.

SUBJEKT. Dubbelbetydelsen av "subjekt" och "undersåte" hos franskans *sujet* tillåter B ordlekar som

"*les sujets sociaux* skulle vara mycket mer subjekt om de visste att de inte så ofta är subjekt". (Föreläsning, Collège de France 821019.) B är en tänkare som tror att det, åtminstone om man är sociolog, nyttar mer att utforska de sociala bestämmelserna än att säga åt sina medmänniskor att frigöra sig. Vi är ju vana vid att ordet "subjekt" används när man talar om emancipationsmöjligheter; så använder B sällan ordet.